

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА: ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

М.І. Сайкевич,
кандидат економічних наук, доцент,
Житомирський національний агроекологічний університет
saykevich@mail.ru

Здійснено порівняльний аналіз економічних термінів, що можуть бути застосовані для характеристики сучасного етапу розвитку соціально-економічної системи. Проведено паралелі між поняттями інтелектуальної економіки та економіки знань. Виділено особливі характеристики інтелектуальної економіки, які полягають у спрямуванні потоків знань на формування нових потреб та створення нових знань.

Ключові слова: інтелектуальне виробництво, інтелектуальна економіка, креативна економіка, економіка інтелектуальної власності, економіка знань.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Соціально-економічна нестабільність, що спостерігається протягом останніх 8 років, примушує замислитися над пошуком нових парадигмальних основ економічної теорії, нових способів управління економікою, що забезпечать не тільки поточну стабілізацію ринків, але і новий рівень їх стійкості, нову якість економічної системи. Концепція інтелектуальної економіки пропонує певну альтернативу економіці ринків, розкриваючи іншу якість відносин між економічними агентами та нову систему цінностей.

Гуманістичний підхід до інтелектуальної економіки розвивають російські вчені Б.Саліхов, Д.Летунов [3], Є.Наумов [2]. На підриві ринкового господарства, що

зумовлюється переважанням в сучасній економіці творчої праці, зорієнтованої на задоволення індивідуалізованих потреб творчої людини, зосереджується увага в публікаціях А.Чухна [5]. Західній економічній думці більш притаманне тлумачення особливих рис сучасної економіки з використанням терміну «креативна економіка», а також «економіка інтелектуальної власності» [9, 12].

Мета і методика дослідження. Неоднозначність трактування поняття інтелектуальної економіки потребує детальнішого розгляду різних підходів до її визначення, а також виділення завдань, які мають бути поставлені перед економічною наукою в контексті формування інтелектуальної економіки в Україні. Метою даної роботи є висвітлення результатів порівняльного аналізу існуючих підходів до визначення феномену інтелектуальної економіки та встановлення особливих завдань, які має вирішувати економічна наука та економічна школа в сучасних умовах. В методологічному плані дослідження спирається на аналіз публікацій у провідних фахових виданнях, присвячених темі інтелектуальної економіки, креативної економіки та економіки інтелектуальної власності.

Результати досліджень. Беззаперечною є теза, що будь-яка економіка ґрунтується на інтелекті та знаннях. Але при цьому не будь-яка економіка, що ґрунтується на інтелекті є інтелектуальною економікою. Основою економіки є виробництво. Характеризуючи інтелектуальне виробництво, російський автор Б.Саліхов звертає увагу на його результат – інтелектуальні блага [3]. На противагу йому американський автор *Agmael* пропонує використовувати термін *brainfacturing*, розуміючи під ним діяльність людини в умовах інтенсивного використання інтелекту як продуктивної сили, високоефективних технологій виробництва благ та створення нових знань [6].

Таким чином, інтелектуальне виробництво варто розглядати не просто як багаторазово повторюване виробництво продукції відповідно до заданих технологій, якими б складними та науковомісткими вони не були, а як поєднання виробничого та науково-дослідного процесу, що передбачає безперервне вдосконалення технологій.

Поряд із збільшенням інтенсивності використання знань, інтелектуальне виробництво також характеризується зменшенням обсягів використання природних ресурсів та орієнтацією на збереження еколого-економічної рівноваги. Даний аспект, через призму середовища проживання людини як специфічної цінності, розглядає вже згаданий Б.Саліхов. Зростаючий обсяг необхідних людині життєвих благ має створюватися за рахунок більш інтенсивного використання відтворюваних інтелектуальних ресурсів – нових знань, при збереженні навколишнього середовища та забезпеченні його здатності до відтворення [3]. Реалізація такого підходу до інтелектуального виробництва вимагає від людини високих моральних якостей. Але як зазначає С.Толкачев, науково-технічний прогрес не може автоматично забезпечити моральне вдосконалення людини [4].

Інтелектуальна економіка, що розумно поєднує інтелектуальне виробництво із задоволенням матеріальних, а також моральних і духовних потреб людини, ґрунтується, за визначенням Є.Наумова, на контролі над науковими та технічними знаннями, на створенні правил їх виробництва і розповсюдження та встановленні санкцій за їх порушення, на закріпленні за знаннями особливих атрибутів по типу прав інтелектуальної власності [2]. В такому випадку високі моральні якості повинен мати контролюючий суб'єкт.

На основі аналізу зазначених публікацій можна виділити специфічні риси моделі інтелектуальної економіки, яка виступає певною альтернативою традиційній

моделі ринкового обміну. В першу чергу відмітимо, що при обміні цінностями та благами в інтелектуальній економіці не накладаються вимоги еквівалентності. Індивідуалізація потреб, які задовольняються на основі індивідуалізації виробництва, зумовлює формування індивідуальної оцінки вартості. По-друге, обмін знаннями відбувається без їх відчуження від власника. Більше того, в умовах інтелектуального виробництва більш важливим фактором розвитку стає не володіння інтелектуальним активом, а спроможність і вміння ним скористатися. По-третє, центральною фігурою інтелектуальної економіки виступає не максимізуючий корисність індивід, а людина високих морально-етичних кондицій, що демонструє пріоритет національно-ментальних та соціокультурних факторів розвитку. По-четверте, інтелектуальній економіці в більшій мірі притаманне виробництво нових знань, які виступають ресурсом для подальшого виробництва, при цьому змінюється коло руху знань. Схематичне порівняння місця знань у традиційній та інтелектуальній економіці наведено на рис. 1.

Суцільними стрілками зображений напрямок руху знань в традиційній економіці; пунктирними – показані додаткові напрями використання знань, притаманні лише інтелектуальній економіці. Знання в інтелектуальній економіці значною мірою використовуються для створення нових знань, і цей процес зумовлює виникнення нових потреб, в першу чергу, нематеріальних за своєю суттю.

В контексті оперування знаннями інтелектуальна економіка має багато спільного з економікою знань, що набула популярності завдяки П.Друкеру та його книзі «*The Age of Discontinuity*»[10]. Зокрема, економіка знань як і інтелектуальна економіка не стикається з проблемою обмеженості ресурсів, оскільки інформація та знання є невиключними благами.

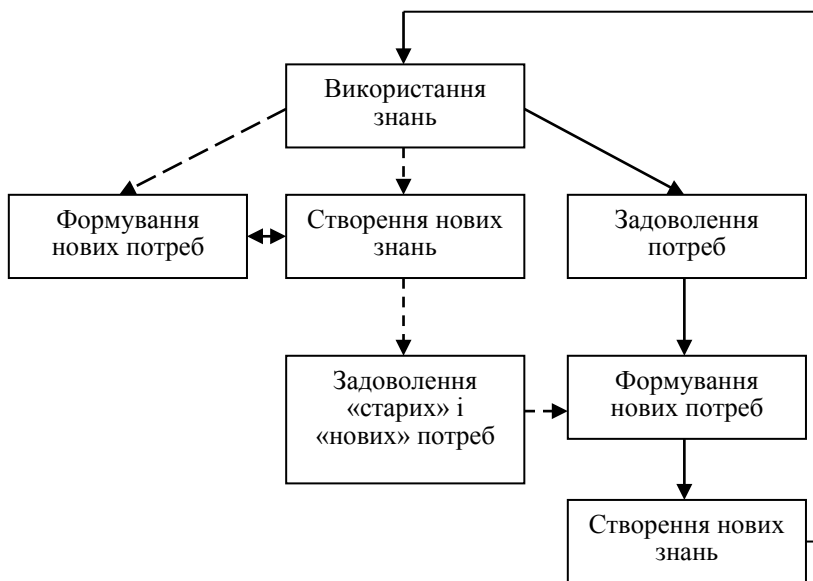

Рис. 1. Порівняння кола руху знань в традиційній та інтелектуальній економіці

Ціни та вартість в економіці знань встановлюються залежно від контексту, т.т. можуть варіюватися не тільки в просторі та часі, але і від суб'єкта до суб'єкта. Ключовими компонентами вартості компанії в економіці знань виступає людський капітал, а необхідною умовою потоків знань стають зв'язки та інформаційні мережі. Але, крім зазначеного, розробники концепції економіки знань звертають увагу ще й на такі аспекти останньої, як неважливість фактору розташування компанії, оскільки нова модель зайнятості та електронні інформаційні мережі роблять не обов'язковим співпадіння місця перебування індивіда та місця його роботи. Ці ж самі електронні інформаційні мережі суттєво знижують витрати переміщення найважливішого ресурсу – інформації, що перетворює заходи державної політики обмеження і

стимулювання виробництва в межах національних кордонів на малоефективні.

Дотичним до поняття інтелектуальної економіки є поняття креативної економіки. Вперше воно було запроваджене *Howkins* у 2001 р. для позначення економічної системи, в якій вартість більшою мірою створюється творчими компонентами ніж за рахунок традиційних ресурсів праці, землі та капіталу. Творчий продукт *Howkins* визначив як економічне благо, послуга чи досвід, що є результатом творчості та характеризується індивідуальністю, новизною та значимістю [12].

Запропонований для характеристики таких специфічних галузей як мистецтво, товари та послуги для задоволення культурних потреб, ігри та іграшки, а також *R&D*, цей термін тепер використовується для позначення творчої діяльності у всій економіці. Окремі дослідники стверджують, що креативність є рисою, об'єктивно притаманною економікам розвинених країн у XXI столітті. У вузькому розумінні термін креативної економіки відноситься до мистецтва, дизайну та медіа. Звітність щодо обсягів виробництва, споживчих витрат, зовнішньої торгівлі та зайнятості саме в цих галузях публікується в офіційних бюлетенях США та Великобританії, а також UNESCO [7, 8]. Особливе місце займають індикатори інтелектуальної власності.

Елементи креативності мають місце у будь-якому суспільстві, а також безвідносно до економіки. Нового значення поняття креативної економіки набуває саме у поєднанні економіки та творчості, яке відображає зростання рівня освіти, зміну моделі зайнятості, лібералізацію ринків, підвищення заробітної плати, збільшення часу на дозвілля та зростання рівня урбанізації. Відповідно до звіту UNESCO креативна економіка визначається як найбільш швидко зростаючий сектор

світової економіки. Це відображається у збільшенні обсягів виробництва, доходів від експорту та створенні нових робочих місць. Більше того, креативна економіка створює негрошові цінності, що мають неабияке значення у досягненні людино-центрованого, інклюзивного та сталого розвитку [7].

Порівняно з поняттям креативної економіки, що розкриває більшою мірою культурний аспект творчої діяльності, економіка інтелектуальної власності зосереджується на її правовому аспекті. За останні декілька десятиків років економіка інтелектуальної власності перетворилася на самостійний сектор практичної діяльності установ, організацій та фізичних осіб. Вплив процесів створення та використання об'єктів авторського та патентного права, а також інших об'єктів інтелектуальної власності, на показники економічної діяльності підприємств, національних економік та всього світового господарства постійно зростає.

Фундаментальними проблемами, що досліджуються в рамках економіки інтелектуальної власності є встановлення відмінностей в оцінці та використанні невиключних благ, питання походження інтелектуальної власності та її відношення до загальної економічної активності, структури ринків, розміру фірм, антимонопольної політики. Важливими практичними проблемами, дослідження яких відбувається в рамках економіки інтелектуальної власності, є розробка економічного механізму створення об'єктів інтелектуальної власності, критеріїв та методів визначення соціально-економічної ефективності їх захисту та використання, політики сприяння інноваціям, встановлення впливу на вартість об'єктів інтелектуальної власності таких змінних як заробітна плата, продуктивність праці, ринкова вартість фірми, рівень

безробіття тощо. Актуальними з теоретичної та практичної точки зору є питання відносин між наукою та виробництвом, між університетами та промисловістю, а також питання ролі інтелектуальної власності в університетах. Крім того, в рамках економіки інтелектуальної власності розглядаються міжнародні аспекти інтелектуальної власності, в тому числі спірна угода ТРІПС, що матиме тривалі наслідки для економічного розвитку бідних країн.

Висновки та пропозиції. Узагальнюючи викладене зауважимо, що необхідно розрізнити «інтелектуальну економіку» як теоретичний концепт, в рамках якого здійснюється дослідження економічної системи макро- або мікрорівня та робляться висновки стосовно її здатності адаптуватися до викликів сучасності, еволюціонувати, змінювати свою якість в руслі загальноцивілізаційних тенденцій та «інтелектуальну економіку» як сферу людської діяльності, що характеризується особливою структурою використовуваних ресурсів, більш інтенсивним застосуванням творчої праці та відповідним правовим механізмом захисту результатів інтелектуальної діяльності. В першому випадку інтелектуальна економіка краще характеризується англomовним терміном «*intellectual economics*», тоді як в другому – «*intellectual economy*».

Економічні дослідження визначаються як актуальні в обох зазначених напрямках. Поглиблена розробка теоретичного концепту інтелектуальної економіки збагачує економічну науку розумінням природи, а також напрямів еволюції сучасних економічних систем, розширює предмет економічної теорії та методологічний інструментарій досліджень за рахунок модифікації концепцій вартості та власності, розробки критеріїв ефективності просування економічної системи до наступного етапу свого розвитку. Практичне втілення

інтелектуальної економіки вимагає дослідження конкретних форм економічних відносин, що відповідають новій структурі потреб, новому механізму їх формування та новій виробничій функції.

Завдання економічної школи полягає не тільки у сприянні формуванню механізму виробництва та безперервного оновлення знань, необхідних для сучасного гармонійного господарювання, але і у створенні попиту на нові знання.

Список використаних джерел

1. Балацкий, Е.В. Закономерности и парадоксы социальной эволюции / Е.В.Балацкий // *Общественные науки и современность*. – № 2. – 2013. – С. 138-150.

2. Наумов Е. А. Интеллектуальная экономика и устойчивое развитие в свете теории институционального конструктивизма [Электронный ресурс] / Е. А. Наумов, А. А. Понукалин, А. Е. Бенуа // *Международный электронный журнал. Устойчивое развитие: наука и практика*. – 1(10). – 2013. – Режим доступа: <http://www.yrazvitie.ru/wp-content/uploads/2013/06/6-Naumov.pdf>

3. Салихов Б. В. Интеллектуальная экономика как нравственно-этическая форма инновационного развития [Электронный ресурс] / Б. В. Салихов, Д. А. Летунов // *Проблемы современной экономики*. – № 3 (27). – 2008. – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=2070>

4. Толкачев С. Что такое интеллектуальная экономика и «мозгопроизводство» [Электронный ресурс]/ С.Толкачев // *Мировой кризис - хроника и комментарии*. – Режим доступа <http://worldcrisis.ru/crisis/1648016>

5. Чухно А. А. Твори: У 3 т. – Т 2: Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика / А.А. Чухно / НАН України, Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка, Наук.-досл. ін.-т. при М-ві фін. України. - К., 2006. – 512 с.

6. Antoine Van Agtmael, Fred Bakker. Made in the U.S.A. (Again). // Foreign Policy. – March 28. – 2014, available at : http://www.foreignpolicy.com/articles/2014/03/28/made_in_the_usa_again.

7. Creative economy report 2013 widening local development pathways: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO). available at : <http://www.creativeeconomyreport2013.com/>

8. Creative Industries Economic Estimates: Statistical Release of Department for Culture, Media & Sport, available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/394668/Creative_Industries_Economic_Estimates_-_January_2015.pdf

9. Dixon P. The Economics of Intellectual Property: A Review to Identify Themes for Future Research /P. Dixon and C. A. Greenhalgh. – Oxford: Nuffield College, Oxford Intellectual Property Research Centre St. Peter's College, 2002. – 64 p., available at : <http://www.dklevine.com/archive/dixon-review.pdf>

10. Drucker, Peter. The Age of Discontinuity; Guidelines to Our Changing Society. – New York: Harper and Row, 1969. – 420 p.

11. Foray D. The Economics of Knowledge. Cambridge, MA: The MIT Press, 2004. – 190 p.

12. Howkins, John. The Creative Economy: How People Make Money From Ideas. London: Penguin Books, 2001. – 304 p.